

УДК 340.132 (410+477)

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2026.2.30>

ШОТЛАНДСЬКИЙ ДОСВІД БОРОТЬБИ ЗА СЕБЕ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТІВ ПРАВОСУДДЯ

Слободянюк Павло Леонідович,
orcid.org/0009-0008-8016-9741
кандидат юридичних наук,
суддя Шевченківського районного суду м. Києва

Стаття присвячена дослідженню еволюції правової системи Шотландії у контексті збереження інституційної самостійності в умовах інтеграції до правового простору Великої Британії. Обґрунтовано, що інституційна автономія шотландської системи правосуддя забезпечується через функціонування власних судових органів, а також завдяки розмежуванню повноважень між Парламентом Шотландії і Парламентом Великої Британії. Особливу увагу приділено аналізу процесів деволюції, закріплених у Акті про Шотландію 1998 року та можливості адаптації окремих елементів шотландського досвіду до сучасних умов реформування системи правосуддя в Україні.

Проаналізовано історичні етапи становлення правової системи Шотландії. Досліджено вплив Акту про унію 1707 року на збереження автономії шотландського права. Охарактеризовано сучасну модель розподілу повноважень між Парламентом Шотландії та Парламентом Великої Британії у сфері правосуддя. Вивчено процеси деволюції та їхнє правове закріплення, зокрема вагу Акту про Шотландію 1998 року задля посилення автономії правової системи. Виявлено зв'язок між розбудовою правових інститутів та політичними процесами, включно із впливом Референдуму про незалежність Шотландії 2014 року. Здійснено зіставний аналіз правових систем Шотландії та України з метою з'ясування спільних викликів і розбіжностей у поступі інститутів правосуддя. Визначено дієві складові шотландського досвіду (інституційні, процесуальні, організаційні), які можуть бути пристосовані до української правової системи. Оцінено можливі ризики та обмеження імплементації шотландських підходів в українських реаліях. Сформульовано науково обґрунтовані рекомендації щодо використання шотландського досвіду для вдосконалення системи правосуддя в Україні.

Ключові слова: правова система, автономність, інститути правосуддя, шотландський досвід, правова ідентичність, регіональна автономія, повноваження, правова культура, українська система правосуддя.

Slobodianiuk Pavlo. The Scottish experience of fighting for oneself in the context of the development of justice institutions

The article is devoted to the study of the evolution of the legal system of Scotland in the context of preserving institutional independence in the context of integration into the legal space of Great Britain. It is substantiated that the institutional autonomy of the Scottish justice system is ensured through the functioning of its own judicial bodies, as well as through the separation of powers between the Parliament of Scotland and the Parliament of Great Britain. Particular attention is paid to the analysis of the processes of devolution enshrined in the Scotland Act of 1998 and the possibility of adapting individual elements of the Scottish experience to the modern conditions of reforming the justice system in Ukraine.

The historic phases of the development of Scotland's legal framework are examined. The effect of the 1707 Act of Union on maintaining the independence of Scottish jurisprudence is investigated. The present-day structure of power distribution between the Scottish Parliament and the Parliament of Great Britain regarding justice is outlined. The procedures of devolution and their legislative firming are explored, specifically the importance of the Scotland Act of 1998 for broadening the system's self-governance. The relationship between the development of legal institutions and political processes is identified, including the impact of the 2014 Scottish

Independence Referendum. A comparative analysis of the legal systems of Scotland and Ukraine is conducted in order to identify common problems and differences in the development of justice institutions. Effective elements of the Scottish experience (institutional, procedural, organizational) that can be adapted to the Ukrainian legal system are identified. Possible risks and limitations of the implementation of Scottish approaches in Ukrainian realities are assessed. Scientifically based recommendations have been formulated on using Scottish experience to improve the justice system in Ukraine.

Key words: legal system, autonomy, institutions of justice, Scottish experience, legal identity, regional autonomy, powers, legal culture, Ukrainian justice system.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку правової системи України характеризується глибокими трансформаційними процесами, пов'язаними з необхідністю зміцнення інституційної спроможності судової влади, підвищення рівня довіри до правосуддя та забезпечення його реальної незалежності. У цьому контексті особливого значення набуває вивчення зарубіжного досвіду держав, які змогли поєднати інтеграцію в ширші політико-правові утворення із збереженням власної правової ідентичності [1, с. 1380]. Показовим у цьому аспекті є досвід Шотландії, правова система якої сформувалася як змішана модель із поєднанням елементів континентального та загального права і зберегла свою автономність навіть після укладення Акту про унію 1707 року.

Попри входження до складу Великої Британії, Шотландія змогла зберегти окрему судову систему, специфіку правових процедур і власні інститути правосуддя, що створює унікальний приклад балансування між централізацією та правовою самостійністю [2, с. 350]. Водночас для України проблема полягає не лише у формальному реформуванні судової системи, а у створенні стійкої моделі правосуддя, здатної функціонувати ефективно в умовах політичних, соціальних і безпекових викликів. Недостатній рівень інституційної незалежності, вплив політичних факторів на правосуддя та обмежена ефективність правозастосування зумовлюють потребу в пошуку нових підходів до організації судової влади.

Вирішення цієї проблеми потребує комплексного аналізу еволюції шотландської правової системи, її інституційних механізмів та визначення тих елементів, що мають прикладне значення для вдосконалення системи правосуддя в Україні.

Метою дослідження є комплексний аналіз еволюції правової системи Шотландія в умовах її інтеграції до правового простору Великої Британії, зокрема в частині збереження інституційної самостійності судової влади, а також виявлення ефективних механізмів функціонування інститутів правосуддя, що можуть бути адаптовані та використані у процесі реформування правової системи України.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Проблема інституційної автономії правових систем стала предметом активних досліджень. Особливе місце серед них займають праці, присвячені правовій системі Шотландії як унікальному прикладу збереження правової ідентичності в умовах інтеграції до Великої Британії. Одним із ключових досліджень є робота S. McIntyre, J. Mitchell, G. Roy, [1, с. 1380], присвячена фінансовій деволюції та підзвітності. У ній доведено, що розширення автономії не автоматично підвищує ефективність управління, оскільки потребує розвинених механізмів контролю. Суттєвий внесок у дослідження конституційних аспектів деволюції зроблено у праці С. Heath-Kelly [2, с. 350]. Авторка демонструє, що Шотландія може реалізовувати значну політичну та правову автономію. Проблеми меж повноважень шотландських інституцій детально розкрито у дослідженні О. Ulgen [3, с. 1089]. У роботі аналізується рішення Верховного суду щодо референдуму про незалежність, яке підтвердило обмеженість законодавчої компетенції Парламенту Шотландії. У статті Р. F. Scott [4, с. 61] досліджено механізми взаємодії між монархічною владою та деволюційними інститутами. Автор звертає увагу на непрозорість процедур та їх потенційний вплив на демократичність правотворення. Сучасне дослідження М. G. T. Bruce [5] акцентують на історичних витоках

правового націоналізму. Показано, що сучасна модель автономії є результатом тривалого розвитку правової ідентичності.

D. Kay [6] розглядав суперечливі питання щодо законодавчих повноважень та перспектив незалежності Шотландії після декількох рішень Верховного суду Великої Британії. M. Arnott [7, с. 190] розглядає діяльність Деволуційного парламенту в Шотландії та його законодавчі зв'язки з британськими установами, зокрема вплив на юридичне оточення за умов конституційних рамок. N. Duclos, M. V. Louvet [8, с. 1] здійснювали огляд 25-річчя деволуції в Шотландії, зважаючи її становище в політичній та правовій структурі Об'єднаного Королівства, що є цінним матеріалом для усвідомлення поточних систем автономії права Шотландії. J. M. Tirapu-Sanuy [9, с. 640] визначав роль Верховного суду Сполученого Королівства у контексті деволуції, що пояснює, як судові рішення визначають межі компетенції Парламенту Шотландії та його правову автономію. M. Guderjan [10] аналізував, як наративи про територіальний устрій та правові рамки впливають на відносини між Лондоном і Единбургом (тобто на інституційні аспекти права й самоврядування). Ці автори представляють сучасний західний академічний дискурс про правову автономію Шотландії, межі деволуції, роль Верховного суду у визначенні компетенцій, а також політичні й юридичні інтерпретації, які формують правову систему Шотландії в межах Великої Британії.

Виклад основного матеріалу. Правосуддя є фундаментальною складовою

державності та гарантом прав і свобод громадян. Особливо важливою є здатність правової системи поєднувати ефективність судових інститутів із збереженням автономії та самостійності, що дозволяє державі протистояти зовнішнім впливам і зберігати власну правову ідентичність. Яскравим прикладом такого балансу є досвід Шотландії, яка, перебуваючи в складі Великої Британії, змогла зберегти унікальну систему правосуддя, власні судові органи та специфічні правові норми, що формують змішану правову систему – Scots law [5].

Формування шотландського права відбувалося під впливом звичаєвого, канонічного та римського права, кожна з яких внесла власний внесок у структуру, процесуальні стандарти та принципи правосуддя. Аналіз цих історичних джерел дозволяє глибше зрозуміти, як Шотландія змогла зберегти власну правову ідентичність навіть у складі Великої Британії, а також які елементи цієї моделі можуть бути корисними для України у контексті розвитку автономних і незалежних інститутів правосуддя [7].

Таблиця 1. демонструє основні правові традиції, їхній час впливу та внесок у формування сучасного Scots law.

Кожна правова традиція внесла свій унікальний внесок у розвиток шотландського права: звичаєве право – гнучкість і прецедентність, канонічне право – процесуальні стандарти і дисципліну, римське право – системність та універсальні принципи.

Підписання Акту про унію 1707 року [11] стало вирішальним моментом

Таблиця 1

Вплив різних правових традицій на формування Scots law

Правова традиція	Основні напрями впливу	Внесок у формування Scots law
Звичаєве право До XII–XIII ст.	Сімейне та земельне право, кримінальні норми, усна передача традицій	Забезпечило гнучкість, локальну автономію, розвиток судових прецедентів
Канонічне право XII–XVI ст.	Сімейне, спадкове, процесуальне право, роль церковних судів	Внесло структурованість, дисципліну у процесі, принципи справедливості, стандарти доказування
Римське право XIV–XVI ст.	Приватне право, договірні відносини, власність, систематизація норм	Забезпечило науковий підхід, системність, універсальні принципи права
Поєднання традицій XV–XVII ст. і далі	Інтеграція усіх норм	Створило змішану правову систему, здатну зберігати автономність та ідентичність у складі Великої Британії

Джерело: сформовано автором на основі [2, с. 350; 6; 12]

у зворотному розвитку правової системи Шотландії. Об'єднання з Англією утворило єдине Королівство Великої Британії, але водночас поставило перед Шотландією завдання збереження власних судових інститутів та правових звичаїв. Акт передбачав автономію шотландського права у цивільних і кримінальних справах, зберігав Верховний суд Шотландії (Court of Session) та Високий суд юстиції (High Court of Justiciary), а також дозволяв діяти чинним законам шотландського походження, якщо вони не суперечили новим британським нормам [12]. Таким чином, шотландські судові інститути змогли функціонувати незалежно, зберігаючи традиційні процедури та принципи правосуддя.

Одночасно Акт про унію спричинив трансформацію правової системи у напрямку інтеграції з британською державною системою. Відбувся процес консолідації судової влади, удосконалення професійної підготовки юристів та поєднання елементів шотландського, англійського та континентального права. Ця трансформація забезпечила баланс між автономією і єдиною державною політикою, створивши унікальну модель змішаної правової системи, що поєднує гнучкість, структурованість і наукову основу, та заклала фундамент для збереження правової ідентичності Шотландії навіть у межах об'єднаної держави [11].

Судова система Шотландії є унікальною змішаною моделлю, що поєднує елементи континентальної традиції та англосаксонської системи права, і водночас зберігає високий ступінь автономії від британських інститутів. Головними складовими шотландської судової системи є Верховний цивільний суд Шотландії (Court of Session) [13] та Високий суд юстиції (High Court of Justiciary) [14], які відіграють ключову роль у забезпеченні інституційної самостійності та незалежності правосуддя.

Сучасна модель розподілу повноважень між Парламентом Шотландії та Парламентом Великої Британії ґрунтується на принципах децентралізації (devolution), закріплених у Scotland Act 1998. Децентралізація передбачає передачу частини законодавчих і виконавчих повно-

важень від центрального парламенту Великої Британії до регіональних парламентів, зокрема до Парламенту Шотландії [15]. Це означає, що певні сфери, включно із правосуддям, можуть регулюватися окремо для Шотландії, тоді як інші залишаються у виключній компетенції Westminster.

Згідно з Scotland Act 1998, владні повноваження поділяються на частину, що передана (devolved), та залишену (reserved). Деволювані повноваження – це ділянки, у яких Парламент Шотландії може сам ухвалювати закони, а зарезервовані – це сфери, які лишаються під наглядом Парламенту Великої Британії. У той самий час існує неписана домовленість, відома як «конвенція Sewell», яка передбачає, що Вестмінстер здебільшого не втручається у передані сфери без згоди шотландського парламенту [16].

Правосуддя у Шотландії є переважно деволюваною сферою. Це означає, що Парламент Шотландії має право ухвалювати закони щодо кримінального та цивільного права, судової системи, поліції, тюремної системи, юридичної професії та кримінальної юстиції. Шотландський парламент також регулює адміністративні аспекти функціонування судів, включно з бюджетами та кадровими питаннями. Шотландія має широку автономію у створенні та підтримці власної правової системи, що значно відрізняється від системи Англії та Уельсу [8, с. 1].

Водночас Парламент Великої Британії зберігає повноваження щодо зарезервованих сфер. До них належать конституційні питання, зовнішня політика, оборона, імміграція, грошово-фінансова політика та деякі аспекти соціального забезпечення. Хоча Westminster теоретично може змінювати закони у devolved сферах, на практиці це відбувається лише за згодою Парламенту Шотландії, наприклад через механізм Legislative Consent Motion (LCM), що дозволяє Holyrood погоджувати закони Westminster, які зачіпають її компетенції [17].

Сучасна модель правосуддя у Шотландії будується на принципі спільної юрисдикції. Парламент Великої Британії зберігає верховну законодавчу владу, але Парламент Шотландії має значну

автономію у сфері правосуддя, включно з кримінальною і цивільною юстицією. Це дозволяє підтримувати баланс між інтеграцією у загальнонаціональну правову систему та збереженням власної правової самобутності Шотландії [10]. Процеси деволуції у Великій Британії стали важливим етапом трансформації політико-правової системи, спрямованим на передачу значної частини законодавчих і виконавчих повноважень від центрального парламенту Westminster до регіональних органів влади [15].

Акт про Шотландію 1998 року встановив Парламент Шотландії та уряд Шотландії. Він визначає чіткий поділ компетенцій на деволвовані (devolved) та зарезервовані (reserved) повноваження. Деволвовані повноваження дозволяють шотландському парламенту самостійно ухвалювати закони у таких сферах, як освіта, охорона здоров'я, правоохоронна діяльність, соціальна політика та правосуддя. Зарезервовані сфери залишаються виключно в компетенції Парламенту Великої Британії й включають зовнішню політику, оборону, валюту та загальнонаціональні податки [4, с. 61].

Що стосується правової системи, Scotland Act 1998 значно розширив її автономію. Парламент Шотландії отримав право регулювати кримінальне та цивільне право, організацію судів, діяльність поліції, тюремну систему, юридичну професію та адміністративні аспекти правосуддя. Законодавча автономія Holyrood у цих сферах дозволила зберегти унікальність шотландської правової системи (Scots law), яка історично поєднує елементи римського, континентального та англосаксонського права [16].

Scotland Act 1998 став основою сучасної моделі правової автономії Шотландії, формалізувавши процеси деволуції і створивши умови для самостійного розвитку шотландських інститутів правосуддя. Його значення полягає не лише у законодавчому закріпленні повноважень, але й у забезпеченні механізмів ефективної взаємодії між Holyrood і Westminster у межах єдиної правової системи [15].

Боротьба Шотландії за правову та політичну незалежність завжди було тісно

сплетене з розвитком установ правосуддя та становленням власної національної самосвідомості. Судові органи, адвокатура, судова практика та інститути, як-от Court of Session [13] та High Court of Justiciary [14], виступають носіями цієї самосвідомості.

Особливо важливим політико-правовим моментом став Референдум про незалежність Шотландії 2014 року. Хоча результат референдуму виявився негативним – більшість виборців проголосувала за збереження у складі Сполученого Королівства – він суттєво вплинув на правову систему. Після референдуму влада Westminster була змушена прискорити процеси передачі додаткових повноважень, розширюючи автономію Парламенту Шотландії у питаннях фінансів, освіти, охорони здоров'я та правосуддя. Це створило умови для більш гнучкого розвитку шотландської правової системи та посилило роль Holyrood у формуванні локальної правової політики [7, с. 190].

Політико-правовий вимір боротьби за самостійність Шотландії тісно переплітає розвиток правових інститутів, політичні процеси та національну ідентичність. Для наочного представлення взаємозв'язків між ключовими факторами, що впливають на автономію правової системи, корисно узагальнити їх у табл. 2. У ній показано роль судових і юридичних інституцій у формуванні національної правової самобутності, значення Референдуму про незалежність 2014 року для розширення повноважень Парламенту Шотландії, а також механізми співвідношення права та політики у процесах деволуції. Такий формат дозволяє швидко оцінити, як різні чинники взаємодіють для підтримки автономії шотландської правової системи.

Автономія правової системи Шотландії формується під впливом трьох взаємопов'язаних чинників. По-перше, правові інститути виступають носіями історичної та національної ідентичності, забезпечуючи унікальність Scots law. По-друге, політичні процеси, зокрема Референдум 2014 року, створюють стимули для розширення повноважень Holyrood, навіть якщо незалежність не була досягнута. По-третє, співвідношення права та політики, яке реалізується через деволвовані

Ключові аспекти політико-правового виміру боротьби за самостійність Шотландії

Ключові аспекти	Зміст	Вплив на правову систему
Роль правових інститутів	Судові органи (Court of Session, High Court of Justiciary), адвокатура, судова практика	Збереження унікальної шотландської правової системи (Scots law), формування національної ідентичності, зміцнення автономії
Референдум про незалежність 2014 року	Народне голосування щодо відокремлення Шотландії від Великої Британії	Хоча референдум завершився відмовою від незалежності, стимулював розширення повноважень Парламенту Шотландії у сферах фінансів, освіти, охорони здоров'я та правосуддя; підвищив політичну значимість Holyrood
Співвідношення права та політики	Деволвовані vs зарезервовані повноваження, конвенція Sewell	Забезпечує баланс між автономією і інтеграцією у систему Великої Британії; права Шотландії реалізуються через поєднання законодавчих норм і політичних домовленостей

Джерело: сформовано автором на основі [18; 13-14]

повноваження та конвенцію Sewell, дозволяє ефективно поєднувати автономію з інтеграцією у загальнонаціональну систему Великої Британії [2, с. 350]. У підсумку політико-правовий вимір боротьби за самостійність демонструє тісний зв'язок між розвитком правових інститутів, національною ідентичністю та політичними процесами. Правова система Шотландії виступає як інструмент збереження культурної і політичної самобутності, а референдуми та політичні угоди дозволяють коригувати межі її автономії у рамках Сполученого Королівства.

Шотландія, будучи частиною Сполученого Королівства, має унікальну систему правосуддя (Scots law) із високим рівнем автономії, розвиненими судовими інститутами та механізмами децентралізації, що дозволяють гнучко реагувати на регіональні потреби [5]. Україна, навпаки, формувала правову систему під впливом багатозарових історичних надбань. Попри ці відмінності, обидві країни стикаються зі схожими викликами. Такий упорядкований формат допомагає швидко оцінити можливості адаптації шотландських підходів у контексті української системи правосуддя (табл. 3).

Порівняльний аналіз показує, що Шотландія та Україна стикаються з подібними проблемами централізації, реформування судів і формування довіри до правосуддя, але мають суттєво різні історичні та правові традиції. Процедурно, чітке розмежування делегованих та зарезервованих повноважень дозволяє уникати

конфліктів компетенцій між центральними та регіональними органами влади. Організаційно, високий рівень спеціалізації суддів та персоналу судових органів, а також механізми співвідношення права і політики (наприклад, конвенція Sewell), забезпечують баланс між автономією регіональних інститутів і контролем центральної влади [19]. Адаптація цих елементів в українських реаліях могла б сприяти підвищенню ефективності судів, розвитку спеціалізації, прозорості та довіри громадян до системи правосуддя.

Надання додаткових повноважень регіональним органам може зустріти опір і вимагатиме тривалого законодавчого та політичного узгодження [3, с. 1089]. Крім того, пряме копіювання шотландських моделей без адаптації до українських правових традицій та політичної культури може призвести до конфліктів компетенцій і неефективності. Обмеженість ресурсів є ще одним фактором, оскільки створення спеціалізованих судових органів та підготовка кваліфікованого персоналу потребує значних фінансових та кадрових вкладень. Окрему складність створює те, що потреба у вдосконаленні і реформуванні відповідних аспектів роботи судових інституцій наразі реалізовується в надскладних умовах, пов'язаних із актом збройної агресії Російської Федерації по відношенню до України, яка триває з 2014 року, і обумовлює необхідність вироблення нових нестандартних підходів для вирішення тих актуальних проблем

Таблиця 3

Порівняльний аналіз правових систем Шотландії та України

Категорії	Шотландія	Україна	Можливість адаптації шотландських підходів
Централізація	Сильна центральна влада історично, але деволуція передала значні повноваження Holyrood	Централізована судова система; регіони не мають автономії	Впровадження елементів регіональної автономії для підвищення ефективності судочинства (в частині розвитку судових інституцій AP Крим)
Реформа судової системи	Формування автономних судових інститутів (Court of Session, High Court of Judiciary)	Масштабні судові та антикорупційні реформи; централізована структура	Вдосконалення механізму щодо спеціалізації розгляду окремих категорій справ на базі діючої моделі судових органів для підвищення професіоналізму
Довіра до правосуддя	Підвищена завдяки автономії та прозорості інститутів	Невисокий рівень довіри громадян до судів	Запровадження прозорих та автономних інститутів для зміцнення легітимності. Вдосконалення державної інформаційної політики щодо позитивізації роботи органів правосуддя.
Історичний розвиток	Давня змішана правова система (Scots law); автономія після унії 1707 р.	Формування правової системи під впливом князівської Русі, Литовсько-Польської унії та радянського права; незалежність з 1991 р.	Врахування історичних особливостей регіонів при формуванні нових інститутів
Правова автономія	Парламент Шотландії має повноваження у кримінальному та цивільному праві, судовій системі та правовій допомозі	Регіони не мають автономії; суди централізовані	Вдосконалення автономних структур у межах регіонів (в частині AP Крим) для гнучкого правосуддя
Політико-правові механізми	Деволуція, конвенція Sewell; баланс між центральною владою та автономними інститутами	Політичний контроль над судами; реформування відбувається централізовано	Впровадження механізмів співвідношення права і політики для легітимізації реформ та автономії

Джерело: сформовано автором на основі [9, с. 640; 12-14; 19]

щодо вдосконалення механізму і порядку правосуддя, які мають значний вплив на його ефективність.

Scots law поєднує елементи континентального та англосаксонського права, що робить систему гнучкою та здатною адаптуватися до нових соціально-економічних умов. Для України це може бути прикладом створення адаптивної правової моделі, яка здатна поєднувати традиційні принципи цивільного права з сучасними підходами до правосуддя та регулювання [12]. Шотландський досвід демонструє практичні механізми, які можуть допомогти Україні зміцнити правову автономію, підвищити ефективність судів, забезпечити баланс між інтеграцією та національною ідентичністю, а також розробити адаптивну та гнучку правову систему.

Вивчення шотландського досвіду у сфері правосуддя дозволяє визначити ефективні практики, які можуть бути

адаптовані до українських реалій з метою підвищення ефективності та легітимності судової системи. Особливу цінність представляють інституційні, процедурні та організаційні механізми, що забезпечують автономію судової влади, спеціалізацію судів, прозорість судочинства та баланс між регіональними і центральними повноваженнями [20].

Практичні рекомендації щодо використання елементів шотландського досвіду для вдосконалення української системи правосуддя подано у табл.4. Вона дозволяє наочно показати, які інституційні, процедурні та організаційні рішення Шотландії можуть бути адаптовані в українських реаліях, а також визначає цілі впровадження кожного елементу. Такий структурований підхід полегшує аналіз ефективності реформ та оцінку можливих шляхів підвищення автономії, прозорості і професіоналізму судових органів.

Використання шотландського досвіду для вдосконалення системи правосуддя в Україні

Напрямки	Шотландський досвід	Рекомендації для України	Мета впровадження
Автономія судової влади	Організаційна та фінансова незалежність судів, автономія судових інститутів	Впровадити механізми незалежності судів від політичного впливу	Підвищення довіри громадян до правосуддя, ефективність судових рішень
Децентралізація правотворення	Деволюція повноважень Парламенту Шотландії у кримінальному та цивільному праві	Розробити механізми участі регіонів у законодавчому процесі	Гнучке та адаптоване до регіональних потреб законодавство
Збереження правової ідентичності	Scots law зберігає національні правові традиції навіть у складі Британії	Забезпечити поєднання міжнародних стандартів з українськими правовими традиціями	Легітимність та прийнятність норм для громадян
Спеціалізація судових органів	Court of Session і High Court of Justiciary – спеціалізовані суди для різних категорій справ	Вдосконалення механізму спеціалізації щодо судового розгляду окремої категорії справ	Підвищення професіоналізму суддів та ефективності розгляду справ
Адаптивна правова модель	Змішана система, яка поєднує континентальне та англосаксонське право	Поєднання традицій цивільного права з елементами прецедентного підходу	Гнучкість системи, здатність адаптуватися до змін у суспільстві
Баланс національного і наднаціонального права	Інтеграція законів Великої Британії з автономним шотландським законодавством	Гармонізувати українське законодавство з міжнародними нормами, не втрачаючи суверенітету	Законодавча стабільність та легітимність
Поступова адаптація реформ	Етапність впровадження змін та контроль за ефективністю	Запроваджувати реформи поетапно з моніторингом результатів	Зменшення ризиків конфліктів компетенцій, підвищення ефективності реформ

Джерело: сформовано автором на основі [12-14; 20]

Шотландський досвід містить низку практичних механізмів, які можуть бути корисними для України, зокрема автономія судової влади, децентралізація правотворення, спеціалізація судових органів, поєднання національних та наднаціональних норм, а також адаптивна правова модель. Запровадження цих елементів дозволяє підвищити ефективність та легітимність судових рішень, зміцнити довіру громадян до правосуддя і забезпечити поступову та контрольовану інтеграцію реформ. Водночас імплементація повинна враховувати національні особливості, ресурси та соціально-політичний контекст, щоб уникнути ризиків конфліктів компетенцій та неефективності [8, с. 1]. Україна, проходячи процес хронічної судової реформи, стикається з викликами централізації, низького рівня довіри громадян до судів та недостатньої автономії судових інститутів. Врахування шотландських підходів у формуванні національної системи правосуддя дозволяє розробити

науково обґрунтовані рекомендації щодо децентралізації, адаптації міжнародних стандартів, вдосконалення практики спеціалізації судового розгляду окремої категорії справ і поступової інтеграції нових практик.

Висновки. Правова система Шотландії пройшла складний історичний шлях, зберігаючи свою унікальність навіть після об'єднання з Англією у 1707 році. Деволюція та Акт про Шотландію 1998 року сприяли формуванню автономних інститутів правосуддя, розвитку спеціалізованих судових органів і процедур, що дозволяє гнучко реагувати на регіональні потреби. Шотландська правова традиція поєднує континентальні та англосаксонські елементи, що забезпечує її адаптивність і стабільність.

Аналіз шотландського досвіду дозволяє запропонувати науково обґрунтовані рекомендації для України: посилення автономії судової влади, модернізація практик щодо спеціалізації за напрямками

правосуддя, впровадження елементів децентралізації правотворення, балансування національного та міжнародного права, а також поступова адаптація змін із контролем ефективності. Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню ефективності та легітимності української системи правосуддя, зміцненню довіри громадян і розвитку інституційної стабільності.

Дослідження шотландського досвіду в контексті української системи показує, що адаптація перевірених практик із урахуванням національних особливостей та соціально-політичного контексту є ефективним шляхом модернізації правосуддя. Такий підхід сприяє зміцненню національної правової ідентичності, підвищенню довіри громадян та розвитку автономних і професійних інститутів правосуддя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. McIntyre S., Mitchell J., Roy G. Fiscal devolution and the accountability gap: Budget scrutiny following tax devolution to Scotland. *Regional Studies*. 2023. Vol. 57 (7). Pp. 1380–1391. DOI: <https://doi.org/10.1080/00343404.2022.2112166> (дата звернення: 06.04.2026)
2. Heath-Kelly C. Devolution and the Prevent Strategy in Scotland : constitutional politics and the path of Scottish P/CVE. *Parliamentary Affairs*. 2024. Vol. 77 (2). pp. 350–370. DOI: <https://doi.org/10.1093/pa/gsad007> ISSN 0031-2290
3. Ulgen O. Devolution Issues Under the Scotland Act 1998, Reference by the Lord Advocate (U. K. Sup. Ct.). *International Legal Materials*. 2023. Vol. 62 (6). Pp. 1089–1112. DOI: <https://doi.org/10.1017/ilm.2023.30>
4. Scott P. F. The Crown, consent, and devolution. *Edinburgh Law Review*. 2024. Vol. 28 (1). pp. 61–85. DOI: <https://doi.org/10.3366/elr.2024.0873>
5. Bruce M. G. T. Legal nationalism, the Royal Commission and devolution: how Scottish legal nationalism influenced the submissions of the legal profession to the Royal Commission on the Constitution 1969-1973, the resulting devolution settlement and modern legal system of Scotland. Paper presented at Joint Research Symposium between UDSB, Abertay University and Al-Maktoum College, Dundee, United Kingdom. 2023. URL: <https://rke.abertay.ac.uk/en/publications/legal-nationalism-the-royal-commission-and-devolution-how-scottis/fingerprints/> (дата звернення: 06.04.2026)
6. Kay D. A Final Farewell to Scottish Independence? Devolution Issues Under the Scotland Act 1998. *Wolverhampton Law Journal*. 2023. Vol. 8. URL: <https://ssrn.com/abstract=4740896> (дата звернення: 06.04.2026)
7. Arnott M. (2024). Scotland in the multi-national UK state: interpreting legislatures, decentred state, territorial governance. *The Journal of Legislative Studies*. 2024. Vol. 30 (2). Pp. 190–208. URL: <https://doi.org/10.1080/13572334.2024.2345034> (дата звернення: 06.04.2026)
8. Duclos N., Louvet M. V. Taking stock of twenty-five years of devolution in the United Kingdom. *Parliaments, Estates and Representation*. 2026. Vol. 46 (1). Pp. 1–12. URL: <https://doi.org/10.1080/02606755.2026.2616934> (дата звернення: 06.04.2026)
9. Tirapu-Sanuy J. M. Devolution, National Pluralism and the Role of the UK Supreme Court. *Oxf J Leg Stud*. 2025. Vol. 45 (3). Pp.640–668. doi: 10.1093/ojls/gqaf014
10. Guderjan M. Narratives of Devolution and Intergovernmental Relations in the UK: Policy Paradigm, Institutional Setting and Cultural Norms. *Int J Polit Cult Soc*. 2025. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10767-025-09530-8>
11. Act of Union 1707. URL: <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/legislativescrutiny/act-of-union-1707/> (дата звернення: 06.04.2026)
12. Scottish law. URL: <https://www.britannica.com/topic/Scottish-law> (дата звернення: 06.04.2026)
13. Court of Session. URL: <https://www.scotcourts.gov.uk/courts-and-tribunals/the-supreme-courts/the-court-of-session/> (дата звернення: 06.04.2026)
14. High Court of Justiciary. URL: <https://www.scotcourts.gov.uk/courts-and-tribunals/the-supreme-courts/the-high-court-of-justiciary/> (дата звернення: 06.04.2026)

15. Scotland Act 1998. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/46/contents> (дата звернення: 06.04.2026)

16. About the Scottish Parliament. URL: <https://www.parliament.scot/about/how-parliament-works/devolved-and-reserved-powers> (дата звернення: 06.04.2026)

17. Legislative Consent Motion. URL: <https://www.parliament.uk/site-information/glossary/legislative-consent/> (дата звернення: 06.04.2026)

18. Scottish referendum: Scotland votes 'No' to independence. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-scotland-29270441> (дата звернення: 06.04.2026)

19. Sewell Convention. URL: <https://www.parliament.uk/site-information/glossary/sewell-convention/> (дата звернення: 06.04.2026)

20. Lyons C. European justice: the Scottish contribution. In Fletcher, M. and de Waele, H. (eds.) Scotland and the Court of Justice of the EU 1973-2023: looking back and thinking forward. Nijmegen: Radboud Universiteit Press [online], (forthcoming). 2025. URL: <https://rgu-repository.worktribe.com/OutputFile/2967044> (дата звернення: 06.04.2026)

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 10.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 07.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 21.05.2026